

A KORRUPCIÓ A KÖZGONDOLKODÁSBAN

Az alább leírtak annak a két közvélemény-kutatásnak az összehasonlító elemzésén alapulnak, amelyek közül az elsőt 1997 végén 1000 fős országos reprezentatív mintán¹, a másodikat pedig 1998 februárjában a közigazgatás és az igazságszolgáltatás vezető beosztású tisztségviselői körében végeztük² a korrupcióról. A közigazgatás felsővezetőinek rétegmintájába a városi és megyei bíróságok, ügyvédségek, rendőrkapitányságok, vám- és APEH-kirendeltségek vezetői, a 100 000 főnél több lakost számláló önkormányzatok polgármesterei és jegyzői, valamint minisztériumok vezető beosztású munkatársai (államtitkárok, államtitkár-helyettesek, főosztályvezetők) és a Főpolgármesteri Hivatal főosztályvezetői kerültek.

A korrupció valójában már a rendszerváltás előtt is a közvéleményt élénken foglalkoztató kérdések körébe tartozott, a nyolcvanas években – a Magyar Közvéleménykutató Intézetben – végzett kutatások arról tanúskodnak, hogy az ezzel kapcsolatos problémák fölöttébb korlátozott nyilvánossága ellenére, ezekben az időkben is a 10 legsúlyosabb társadalmi veszély közé sorolták ezt a jelenséget³.

A rendszerváltás után – a tulajdonviszonyok átalakulásával és az állami tulajdon lebontásával párhuzamosan – a közérdeklődés homlokterébe került a korrupció: évről évre „előkelőbb” helyre rukkolt az embereket leginkább foglalkoztató problémák rangsorában. 1993-ban még nem szerepelt a 15 legnagyobb közérdeklődésre számot tartó probléma között, ezzel szemben 1997-ben már a hetedik volt a közöniséget leginkább foglalkoztató témák rangsorában.⁴ Ezzel párhuzamosan növekedett a kérdés társadalmi veszélyességének megítélése, valamint a közvélemény igénye arra, hogy a hatalom erélyesebben és eredményesebben lépjen fel a korrupcióval szemben.

A Jelenkutató Intézet munkatársai⁵ az elmúlt években csaknem 25 ezer – egy-egy város lakosságát reprezentáló – felnőtt magyar állampolgár véleményét kérték ki a kérdéssel kapcsolatban, és ennek alapján arra a megállapításra jutottak, hogy a többség szerint a korrupció enyhébb és súlyosabb formái egyaránt jelen vannak mindennapjainkban; a megkérdezettek több mint négyötöde vélekedett úgy, hogy a helyi közigazgatásban a sikeres ügyintézésben nem elhanyagolható szerep jut a megfelelő összeköttetéseknek, és 5 százalékuk annak a meggyőződésének adott hangot, hogy a korrupció mindennapos gyakorlattá vált a helyi közéletben. A meg lehetőségen nagy mintán végzett kutatás eredményei arra mutatnak, hogy elsősorban a nagyobb városok lakói kénytelenek együtt élni a korrupció különböző formáival, és, hogy a fiatalabb generációk fokozottabban érzékelik a korrupció mindennapos jelenvalóságát, mint az idősebb korosztályok tagjai.

Az 1993-as „székház-ügy”, majd az 1996-os „sikerdíj”-botrány után a közgondolkodásban egyre inkább összekötődött a politika és a korrupció fogalma. Miközben a közvélemény évről évre sürgetőbbnek ítélte a korrupcióval szembeni határozott kormányzati fellépést, látványosan növekedett a lakosság elégedetlensége az

zal, ahogyan a kormány ezt a kérdést (nem) kezelte. A közvélemény-kutatások szerint 1994-ben az emberek 30 százaléka, 1995-ben 37, 1997-ben pedig már 42 százaléka sorolta a legfontosabb kormányzati feladatok közé a korrupció elleni küzdelmet. Ezzel párhuzamosan hónapról-hónapra növekedett az elégedetlenség azzal, ahogyan a kormány ezt a problémát kezelte; míg 1994-ben egy százfokú skálán 38 pontra, addig 1997 elejére már mindössze 21 pontra értékelte a közvélemény a kormány ilyen irányú erőfeszítéseit, ami ténylegesen azt jelenti, hogy az emberek úgy látták, az ország vezetése gyakorlatilag semmit nem tesz a politikai hatalom gazdasági előnyökké konvertálása ellen⁶.

Az országgyűlési képviselők körében 1996-ban, végzett kutatás⁷ eredményei szerint a parlamenti képviselők attitűdjeit mindenekelőtt az jellemzi, hogy a korrupciót állandónak tartják, a második legfontosabb magyarázó tényezőnek pedig a társadalom általános értékválságát tekintik. A korrupciókhoz való sajátos viszonyukat jellemzi az is, hogy noha a korrupció okai között maguk a törvényhozók is meghatározó jelentőséget tulajdonítottak a jogi szabályozás hiányosságainak, ez nem jelentett elegendő késztetést számukra az elmúlt nyolc év során ahhoz, hogy újra szabályozzák ezt a területet.

A korrupcióval szembeni következetes fellépés nemcsak a kormány, hanem az ellenzék tennivalói között sem kapott helyet; még a sajtóban megszólaltatott ügyek is gyorsan lekerültek a politika napirendjéről, mintha az összes politikai erő abban lett volna érdekelt, hogy a lehető legrövidebb idő alatt szőnyeg alá kerüljön minden olyan korrupciós ügy, amelynek a végére lehetne járni. A „fű alatti konszuszukeresés” gyanúját igazolta azoknak a parlamenti ad hoc vizsgálóbizottságoknak a tevékenysége is, amelyeket különböző korrupció-gyanús ügyletek kivizsgálására hívtak életre – székház-ügy, sikerdíj-ügy, zsurki vodkagyár támogatásának ügye –, és amelyek rendre kézzelfogható eredmény nélkül fejezték be munkájukat. Ez a tendencia az 1998-as választási kampány idején ért tetőpontjára, amelynek során csaknem az összes résztvevő bámulatra méltó óvatossággal kerülte ezt a témát, amely pedig nyilvánvalóan nemcsak a közvéleményt leginkább foglalkoztató problémák egyike, hanem elméletileg remek ütőkártya lehet a választási harcban, minden olyan esetben, ha a küzdő feleknek nem kell attól tartaniuk, hogy a korrupció felemlegetése bumeráangként üt vissza rájuk. Úgy tűnik azonban, hogy az elmúlt nyolc év során a politikai élet szereplői – részt vevő vagy a hallgatás révén cinkossá váló – asszisztálásával olyan sűrűre sikerült szőni az összefonódások, megvesztegetések hálóját, hogy azoknak a többsége is ebben vergődik, akinek nemcsak lehetősége, hanem kötelessége lenne a hatékony fellépés a jelenség burjánzása ellen. A korrupció elleni hadüzenet ugyanis csakis és kizárólag abban az esetben válhat nulla összegű játszmává, ha arra, aki politikai ütőkártyaként kívánja ezt felhasználni, a korrupció gyanújának árnya sem vetül. Ellenkező esetben ugyanis – amint ezt a közelmúltban Olaszországban vagy Franciaországban végignézhattuk – a dominóelvnek megfelelően omolhat össze akár az egész politikai intézményrendszer, maga alá temetve az összes szereplőt. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a korrupció elhallgatása hosszú távon nem rejt ennél sokkal súlyosabb veszélyeket magában. Könnyen belátható ugyanis, ha háborítatlanul terjedhet tovább és általános gyakorlattá válik a társadalmi és gazdasági élet minden területén, az előbb-

utóbb általános bizalmi válsághoz és a társadalmon belül a polgári demokrácia értékeivel való növekvő ellenérzésekhez, a rendpárti törekvések, illetve a politikai szélsőségek megerősödéséhez vezethet. S hogy erre példát találjunk, nem is kell az ország határain túlra – az erősödő francia és olasz szélsőjobboldalra tekintenünk, hiszen nyilvánvaló, hogy a hazai parlamenti választások nyomán a szélsőjobboldal parlamentbe kerülésének egyik döntő oka az volt, hogy miként Nyugat-Európában, nálunk is csak a szélsőséges politikai erők állították kampányuk középpontjába a korrupció témáját. Ugyanennek a kérdésnek egy másik vetülete, hogy a közvélemény a korrupció által leginkább fertőzött intézmények között tartja számon a politikai pártokat, és a három leginkább megvesztegethető foglalkozás közé sorolja a politikusokét.

A korrupciós ügyek takargatása nemcsak a politikai és gazdasági elit, hanem a sajtó presztízsét is súlyosan veszélyezteti, hiszen a demokratikus nyilvánosság legfontosabb feladata éppen a hatalom kontrollja, a visszaélések leleplezése. Ha a sajtó eredendő éthoszáét és hivatását, nem pedig a politikai közélet színvonalát tekintjük követendő normának – és miért ne ezt tennénk –, akkor aligha vonható kétségbe, hogy a korrupció elleni küzdelem terén a sajtó működése is számos kívánni valót hagy maga után. Ezt bizonyítja az újságírók körében 1997-ben végzett kutatás is⁸, amelyből az derült ki, hogy az újságírók kétharmada szerint ma is vannak tabutémák a sajtóban, amelyekről nem lehet őszintén tájékoztatni a közönséget, és ezek között az első helyen a korrupciót, a politika és gazdaság összefonódását említették. Erről a kérdéstről hasonlóan kritikus vélemények fogalmazódtak meg a felnőtt lakosság részéről is. A Nyilvánosság Klub által 1998-ban végzett vizsgálat tanúsága szerint az emberek több mint fele meg van győződve arról, hogy ma is vannak témák, amelyekről a sajtó nem tájékoztatja őszintén a közvéleményt, és a három leggyakrabban említett tabu-téma között szerepel a korrupció.

A vizsgált problémakörrel kapcsolatos társadalmi légkört az adatfelvétel során tapasztaltak is jól érzékeltetik. A minta kiválasztása után levélben fordultunk a vizsgálatban érintett intézmények vezetőihez, amelyben tájékoztattuk őket arról, hogy az általuk irányított intézmény vezető beosztású munkatársai közül többeket fel fognak keresni kérdezőbiztosaink. Az intézményvezetőket mindössze arra kértük, hogy ne akadályozzák munkatársaik részvételét a vizsgálatban.

Az általunk felkeresett intézményvezetők igencsak eltérő módon reagáltak a közvélemény-kutatás tényére; volt, ahol maximális együttműködési készségre találtunk, más intézmények vezetői azonban határozottan és egyértelműen elutasították együttműködésre vonatkozó kérésünket, sőt volt olyan intézmény is, amelynek vezetője kifejezetten megtiltotta munkatársainak a kutatásban való részvételt. Az eltérő fogadtatásra nehéz általános magyarázatot találni; a legtöbb együttműködési készséget a rendőrség felsővezetői részéről tapasztaltuk: úgy tűnt, kifejezetten örülnék a vizsgálatnak, sőt többen interjúalánynak is ajánlkoztak. Ugyankor a bíróság és az ügyészség legfelsőbb vezetőinek többsége egyértelműen tudomásunkra hozta, hogy nem támogatja, sőt adott esetben meg is tiltja, hogy munkatársai válaszoljanak kérdéseinkre, és meglehetősen nehezen boldogultunk a Vám- és Pénzügyőrség berkein belül is. A minisztériumok és az önkormányzatok vezető beosztású dolgozói egyéni mérlegelés alapján döntötték el, hogy vállalkoznak-e az interjúra, ezeken

a helyeken azonban az esetek többségében nem ütközött különösebb nehézségekbe az interjú elkészítése.

Mindezek után nem alaptalan a feltételezés, hogy magát a kutatást is befolyásolta valamelyest az eltérő fogadtatás; azokon a munkahelyeken, ahol a vezetők nem támogatták azt, hogy munkatársaikat megkérdezzük, azok, akik mégis vállalkoztak az interjúra, vélhetően óvatosabban válaszoltak kérdéseinkre, mint ott, ahol nem számoltak a felettesek rosszallásával. Az interjú-szituáció különbségei, ha nem is meghatározó, mindenképpen megemlítené szerepet játszhatnak abban, hogy a vizsgálat eredményeképpen milyen összkép rajzolódik ki az egyes területekről.

A kutatási eredmények részletes ismertetése és elemzése előtt a kapcsolatfelvétel nehézségeinek bemutatása mellett meg kell említenünk a vizsgálat előkészítése és lebonyolítása során támadt módszertani problémákat is, amelyeket az eredmények értelmezésekor nem hagyhatunk figyelmen kívül. E nehézségek egyik része magából a vizsgálat tárgyából, más részük pedig a minta sajátosságaiból fakad.

A korrupcióval kapcsolatos vélemények feltárása során az első és legalapvetőbb problémát a fogalom egyértelmű és a többség által elfogadott *definíciójának hiánya*, a jelenség természetével kapcsolatos ismereteink korlátozottsága jelenti. Sem a hazai, sem a nemzetközi szakirodalomban nem talákoztunk a fogalom általánosan elfogadható definíciójával, sőt jelentéstartalmáról sem alakult ki mindmáig konszenzus a témával foglalkozó társadalomkutatók, közgazdászok körében.

A vélemények feltárását tovább nehezíti az, hogy maga a vizsgálat fókuszába állított fogalom, a korrupció eleve *negatív tartalmat hordoz*, ami sajátos körülményeket teremt, hiszen a közvélemény-kutatások során, a vizsgált probléma és a kérdések megfogalmazásakor általában igyekszünk elkerülni az értékelő – pozitív vagy negatív töltésű – fogalmak használatát. Az ebből adódó problémákat fokozza, hogy a korrupciót a közgondolkodás ma is a *tabu-témák* közé sorolja, amit tovább erősít az a fent már jelzett tendencia, hogy a sajtó igencsak tartózkodó az ezzel kapcsolatos problémák kezelésében.

Tekintettel a fogalom negatív jelentéstartalmára és büntetőjogilag is szankcionálható következményeire, nyilvánvaló, hogy a témáról való beszélgetést általában is egyfajta *rejtőzködés* jellemzi, hiszen a korrupcióban részt vevő felek egyikének sem érdeke, hogy kiderüljön az érintettsége. Mindez fokozottan érvényesül a vizsgált körben, hiszen a megkérdezett vezetők nyilvánvalóan ellenérdekeltek abban, hogy a környezetükben tapasztalt korrupciós jelenségekről egy ilyen vizsgálat során számot adjanak. Ugyancsak a vizsgált minta természetéből következően számos kétség merülhet fel a *vélemények valóságát* illetően, hiszen a megkérdezett felsővezetők olyan hierarchiák csúcsán dolgoznak, ahol igen erős a testületi fegyelem, amely az esetek egy részében feltételezhetően akkor is a hivatalos vélemény mellett állásfoglalásra készítette a válaszolót, ha az interjúk névtelenségét garantáltuk. Az pedig korántsem bizonyos, hogy a hivatalos vélemények egybeesnek a kérdezettek magánvéleményével. Éppen ezért a kérdések megfogalmazásakor az esetek többségében a lehetőségekhez mérten megpróbáltuk a problémát „távolítani”, általánosítani, és csak akkor merészkedtünk a személyesség mezéjére, amikor ez elkerülhetetlennek látszott.

A felsorolt problémák egy részének a kutatási eredményekre gyakorolt hatását megfelelő kérdezéstechnikai és adatfeldolgozási módszerek segítségével minimalizálni lehet, ám a legkörültekintőbb előkészítés és a lehető legteljesebb körű szakszerűség sem küszöbölheti ki teljes mértékben a megkérdezett minta és a vizsgált téma sajátosságainak hatását a kutatási eredményekre.

Mindezen nehézségek ellenére úgy tűnik, hogy a vizsgálat elején kitűzött kutatási célt sikerült elérnünk, és viszonylag átfogó képet nyernünk arról, hogy milyen attitűdökkel közelítenek a korrupcióhoz és miképpen vélekednek róla a közigazgatás és igazságszolgáltatás csúcsein dolgozó felsővezetők.

A mintáról

Az adatfelvétel során összesen 534 személlyel készítettünk kérdőíves interjút, akik közül 77 fő az igazságszolgáltatás, 72 fő az APEH, valamint a Vám- és Pénzügyőrség, 86 fő a rendőrség, 87 fő az önkormányzatok, 221 fő pedig a különböző minisztériumok vezető beosztású munkatársai közül került ki. A megkérdezettek csaknem valamennyien felsőfokú végzettségűek; 15 százalékuk főiskolai, 83 százalékuk pedig egyetemi diplomával rendelkezik, és mindössze 2 százalék azoknak az aránya, akiknek nincs diplomája.

A mintán belül a férfiak és nők aránya 76 : 24 százalék volt, 17 százalék a 40 év alattiak, 41 százalék a 40 és 50 közöttiek, 36 százalék az 50 és 60 év közöttiek aránya, a 60 év felettieké pedig 6 százalék volt.

A megkérdezettek csaknem fele több évtizedet töltött el a közsférában; a mintába került felsővezetők 14 százaléka már 1970 előtt is a közigazgatás, illetve az igazságszolgáltatás területén dolgozott, 36 százalékuk a hetvenes, 25 százalékuk pedig a nyolcvanas évek folyamán került ide, 5 százalékuk 1988–1989-ben, 11 százalékuk 1990 és 1993 között, 9 százalékuk pedig 1994 és 1998 között kezdett el ezeken a területeken dolgozni, amiből egyben arra is következtethetünk, hogy a rendszerváltás óta eltelt időszak alatt a közsférában sem cserélődött lényegesen nagyobb arányban a személyi állomány, mint más területeken.

A korlátok felpuhulása

Első lépésben arról próbáltunk képet alkotni, hogy interjúalanyaink – a közigazgatás és igazságszolgáltatás vezetői – számára mit jelent a korrupció fogalma, melyek azok a jelenségek, amelyeket a korrupció körébe tartozónak ítélnék. A kérdőívben öt olyan, a társadalomban széles körben elterjedt jelenséget soroltunk fel – borralvaló, paraszolvencia, protekciózás, ajándékozás, nepotizmus –, amelyeknek mindegyike Magyarországon a hétköznapi életben bevett gyakorlatnak számít, és amelyek létezését a többség természetesnek tartja. Korábban végzett kutatások arra mutatnak, hogy az ilyenfajta, bevett gyakorlatnak számító „olajozást” – amelynek segítségével gördülékenyebben haladnak a dolgok a szolgáltatást igénybe vevő vagy ügyes-bajos dolgát elintézni akaró ügyfél által kívánatosnak tartott irányba – az

emberek többsége nem sorolja a korrupció fogalomkörébe. E tekintetben a vizsgált minta tagjainak véleménye is számottevően megoszlik.

A borravalót mindössze a megkérdezettek 10 százaléka, a paraszolvenciát pedig 29 százaléka minősíti korrupciónak. A protekció igénybevételét ennél szigorúbban ítélik meg; minden második megkérdezett korrupciónak tekinti, ha valakinek az érdekében felülről szólnak egy-két jó szót. Az ügyintézőknek juttatott kisebb ajándékokat a megkérdezett felsővezetők 59 százaléka, a nepotizmust – a családtagok és rokonok érdekében kifejtett protekciót – pedig három megkérdezett közül kettő tartja korrupciónak.

A megkérdezettek 17 százaléka az általunk felsorolt „határjelenségek” – a borravaló, a paraszolvencia, a protekció, a nepotizmus és az ügyintézők megajándékozása – közül egyiket sem tartotta korrupciónak, 20 százalékuk egyet, 21 százalékuk kettőt, 26 százalékuk hármat, 10 százalékuk négyet a sorolt a korrupció körébe, 6 százalékuk pedig mind az ötöt.

1. táblázat

A korrupció fogalmának értelmezése a kérdezett tevékenységi területe szerint

Kérdés: Korrupciónak tartja-e Ön általában a borravalót, a paraszolvenciát, hálapénzt, az ügyintézőknek adott apró ajándékokat, a protekciót; ha valakinek az érdekében szólnak egy-két jó szót, azt, ha valaki saját családtagját segíti előnyhöz?

N=532

Korrupciónak tekinti	Minisztériumok	Igazság-szolgáltatás	APEH	Vám- és pénzügy-őrség	Rend-őrség	Önkormányzatok
vezető beosztású dolgozói						
a borravalót	5	14	4	21	13	15
a paraszolvenciát	24	30	14	32	38	34
a protekciót	52	59	32	43	58	40
az ajándékokat	55	82	30	53	67	55
a nepotizmust	65	68	52	68	58	62

A korrupció határait a igazságszolgáltatás és a rendőrség felsővezetői ítélték meg a legszigorúbban, a legelnézőbbnek pedig az APEH vezetői bizonyultak.

A vizsgált rétegen belül a korrupció fogalomkörének tágabb vagy szűkebb értelmezése nem feltétlenül határozza meg a jelenséggel szemben a megkérdezett által elfogadhatónak tartott magatartási normát; nem elhanyagolható azok aránya, akik bár az egyes jelenségeket nem sorolták a korrupció fogalomkörébe, ám létezésüket elfogadhatatlannak tartják. A borravalót a megkérdezettek 41 százaléka, a paraszolvenciát 66 százalék, a protekciót ugyancsak 66 százalék, a családtagok előnyhöz juttatását 76 százalék, az ügyintézőknek juttatott apróbb ajándékok gyakorlatát pedig 79 százalék tartja elfogadhatatlannak.

2. táblázat

A borraivaló, hálapénz, ajándékozás, protekció és nepotizmus elfogadhatóságáról alkotott vélemények a kérdezett tevékenységi területe szerint

Kérdés: Általában elfogadhatónak tartja Ön a borraivalót, a paraszolvenciát, hálapénzt, az ügyintézőknek adott apró ajándékokat, a protekciót; ha valakinek az érdekében szólnak egy-két jó szót, azt, ha valaki saját családtagját segíti előnyhöz?

N=532

Korrupciónak tekintve	Miniszté- riumok	Igazság- szolgáltatás	APEH	Vám- és pénzügy- őrség	Rend- őrség	Önkor- mány- zatok
vezető beosztású dolgozói						
a borraivalót	64	56	55	57	51	58
a paraszolvenciát	32	40	34	38	27	38
a protekciót	36	22	34	36	30	40
az ajándékokat	25	4	16	32	15	24
a nepotizmust	27	16	18	25	27	24

A válaszokból úgy tűnik, hogy a minisztériumok, az önkormányzatok, valamint a Vám- és Pénzügyőrség vezető beosztású tisztviselőinek „megengedőbb” véleménye igen közel áll egymáshoz, és meglehetősen nagy távolság választja el az igazság-szolgáltatásban dolgozók lényegesen szigorúbb álláspontjától. A véleményeket egyébként az ügyintézőknek juttatott apró ajándékok elfogadhatóságával kapcsolatos nézetek osztják meg leginkább, és sajátos módon inkább azoknak a területeknek a vezetői hajlanak az elfogadhatóság irányába, amely területeken vélhetően a leggyakrabban fordul elő ilyesmi.

Anélkül, hogy erre számszerűsíthető bizonyítékunk lenne, feltételezzük, hogy a jelenségek megítélésakor és elfogadhatóságának értékelésekor az esetek jelentős részében a szigorú köztisztviselő hivatalos véleménye és a hétköznapi magánember véleménye belső konfliktusából győztesen kikerülő „én-t” rögzíthetjük, és nem kétséges, hogy a válaszok mögött egyfajta „közhivatalnoki farizeusság” is meghúzódik. Bizonyosak lehetünk ugyanis abban, hogy azoknak az embereknek jelentős része sem tudja teljesen kivonni magát a borraivaló, hálapénz stb. gyakorlatából, aki elméletileg elfogadhatatlannak tartja ezek létezését. A kérdés megítélésében tetten érhető kognitív disszonanciáról tájékoztat az egyes jelenségek megítélése és az elfogadhatóságukról alkotott vélemény közötti eltérés.

3. táblázat

A borraivaló, hálapénz, ajándékozás, protekció és nepotizmus megítélésének és elfogadhatóságának összefüggése

Kérdés: Korrupciónak tartja-e Ön általában a borraivalót, a paraszolvenciát, hálapénzt, az ügyintézőknek adott apró ajándékokat, a protekciót; ha valakinek az érdekében szólnak egy-két jó szót, azt, ha valaki saját családtagját segíti előnyhöz? És általában elfogadhatónak tartja Ön a borraivalót, a paraszolvenciát, hálapénzt, az ügyintézőknek adott apró ajándékokat, a protekciót; ha valakinek az érdekében szólnak egy-két jó szót, azt, ha valaki saját családtagját segíti előnyhöz?

N=532

	Borraivaló-Korrupció		Hálapénz-korrupció		Ajándék-korrupció		Protekció-korrupció		Nepotizmus-korrupció	
	igen	nem	igen	nem	igen	nem	igen	nem	Igen	nem
elfogadható	17	64	6	45	5	44	12	57	8	55
nem elfogadható	83	35	94	55	95	56	88	43	92	45
összesen	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

A táblázat adatai szemléletesen mutatják a korrupció fogalmi meghatározásának és gyakorlati megítélésének nehézségeit, továbbá az inkonzisztenciáit – ez különösen azokban az esetekben szembeötlő, amikor egy-egy jelenséget a megkérdezett korrupciónak minősít, ám ugyanakkor elfogadhatónak tart. A vizsgált összefüggésben vélhetően a bizonytalanság motiválta azokat a válaszokat is, amelyek egyrészt nem minősítettek korrupciónak egy-egy jelenséget, másrészt azonban elfogadhatatlannak tartották ugyanezeket. A legtöbb bizonytalanság – érthető módon – a borraivaló mint jelenség megítélésével és elfogadhatóságával kapcsolatban mutatkozik, de nem kis zavar fedezhető fel a protekció és a nepotizmus kérdésének megítélésében is.

A korrupció értelmezésének további pontosítása érdekében arról is megkérdeztük interjúalanyaink véleményét, hogy egy-egy esetet korrupciónak minősítése függ-e attól, hogy milyen nagyságrendű érték, összeg cserél gazdát az adott ügyletben. A megkérdezettek háromnegyede szerint nincs összefüggés az esetek minősítése és az ügyletben szereplő összeg nagysága között, minden ötödik válaszolónk azonban úgy gondolja, hogy létezik ilyen összefüggés. Ennek megítélésében is az APEH vezető beosztású tisztviselőinek véleménye tér el leginkább a többi megkérdezettétől; az adóhatóság vezetőinek egyharmada szerint az, hogy egy ügyet korrupciónak tekinthetünk-e, függ az ügyben szereplő összeg nagyságától. Az átlagosnál többen látnak összefüggést az esetek minősítése és a szóban forgó összeg nagysága között az önkormányzatok vezetői közül is. Azok, akik látnak ilyen összefüggést, átlagosan 100 000 forint körüli összegben jelölték meg azt az értékhatárt, amely felett szerintük már korrupcióról beszélhetünk.

A korrupció gyakorlata

A korrupcióval kapcsolatos kutatásokat nemcsak az nehezíti, hogy a fogalomnak nincs általános, nemzetközileg elfogadott definíciója, hanem az is, hogy koronként és kultúránként, sőt egy-egy országon belül is nagy különbségek mutatkoznak abban, hogy ki mit ért e fogalmon, mely jelenségeket sorol a korrupció körébe.

Amint a korábbiakban már láttuk, a hazai társadalmi valóság, a kialakult szokásrendszer számottevő mértékben meghatározza a hazai korrupció sajátosságait, amelyekhez további adalékokkal szolgálnak az arra adott válaszok, hogy a hétköznapi életben előforduló különböző jelenségeket korrupciónak tartanak-e a vizsgált minta tagjai. A kérdésekre adott válaszok értelmezési keretét nagymértékben szélesíti, hogy ugyanezen jelenségek többségéről néhány hónappal korábban egy országos reprezentatív minta tagjainak véleményét is megkérdeztük. Így egyrészt képet alkothatunk arról, hogy milyen mértékű konszenzus alakult ki napjainkra a társadalom szélesebb rétegeiben azzal kapcsolatban, hogy „hol kezdődik és hol végződik a korrupció”, másrészt annak megállapításához is adalékokkal szolgálhat az összehasonlítás, hogy vajon mely kérdések megítélésében tér el leginkább a társadalmi átlagtól a vezető beosztású köztisztviselők éthosza (4. táblázat).

A mintába került vezetők többsége a felsorolt esetek mindegyikét súlyosnak vagy nagyon súlyosnak minősítette, a közvélemény viszont ennél sokkal elnézőbb a korrupció egyes – egyébként mindennapossá vált – típusaival szemben. A társadalom nagyobb része gyakorlatilag nem tekinti korrupciónak a számlaadás elmulasztását, az egészségügyben általánossá vált hálapénzt, az ügyintézők megajándékozását és azt sem, ha valaki pénzért vásárol állást magának. A vezető köztisztviselők – beosztásuktól függetlenül – minden közhivatalnokkal, ezzel szemben az állampolgárok inkább csak a magasabb társadalmi presztízzsel járó köztisztviselői állások betöltőivel, és a fontos döntésekre befolyással bírókkal szemben fogalmazzák meg általános követelményként, hogy távol tartsák magukat mindenféle korrupciós gyanús ügylettől. Elgondolkodtató, hogy a közvélemény nem elhanyagolható része a korrupció olyan válfajaival szemben is föltöbb elnéző, amelyek pedig nem sorolhatók a hétköznapi „rásegítő olajozás” körébe. A lakosság több mint fele nem tartja igazán súlyos problémának banktisztviselők, köztisztviselők, rendőrök és újságírók megvesztegetését, és az emberek mindössze egyharmada utasította el következetesen és egyértelműen a korrupciónak mindazon formáit, amikor közintézményekben dolgozók pénzért juttatják előnyösebb pozícióba klienseiket.

4. táblázat

Egyes korrupciós esetek súlyosságának megítélése a közintézmények vezetői és a teljes felnőtt lakosság körében

Kérdés: Arra kérem, hogy a kártyákon felsorolt esetek közül válogassa ki azokat, amelyeket Ön korrupciónak tart! Majd azokról az eseményekről, amelyeket Ön korrupciónak tart, kérem, mondja meg, hogy melyiket mennyire tartja súlyos esetnek! 5-öt adjon, ha az adott eseményt nagyon súlyos esetnek tekinti, és 1-est, ha egyáltalán nem tartja súlyosnak!

N=532

	Közigazgatás vezető tisztviselői N=537	Felnőtt lakosság N=1000	Vélemé- nyek távolsága
egy vállalkozó pénzt ad az állami alkalmazottnak, aki hozzásegíti egy nagyobb állami megrendelés elnyeréséhez	4.72	3.73	0.99
egy magánszemély pénzt ad annak a banktisztviselőnek, aki hozzásegíti egy jelentősebb kölcsönhöz	4.64	3.61	1.03
egy magánszemélyt pénzt fizet egy jobb állás megszerzéséért	3.71	2.72	0.99
egy vállalkozó olcsóbban végez el egy munkát, ha nem kell erről számlát adnia	3.79	2.74	1.05
a rendőr kisebb összegű bírságot szab ki, ha nem kérnek erről elismervényt	4.50	3.73	0.77
a privatizációt intéző hivatalnokok pénzt fogadnak el a pályázóktól	4.80	4.24	0.56
egy újságíró pénzt kap, vagy más előnyhöz juttatják azért, hogy bizonyos információkat ne hozzon nyilvánosságra	4.03	3.49	0.54
politikusok előnyhöz segítik azokat, akik nekik pénzt fizetnek ezért	4.69	4.30	0.39
politikusok előnyökhöz juttatják azokat, akik pártjukat pénzzel támogatják	4.40		
az orvos pénzt fogad el azért, hogy valakit leszámálékoljon	4.24	3.72	0.52
egészségügyi dolgozók pénzt fogadnak el azért, hogy egy beteg színvonalasabb ellátásában részesüljön	3.41	3.08	0.33
egy egyetemi tanár pénzt fogad el sikeres vizsgáért	4.46	3.88	0.58
bírók valamilyen ellenszolgáltatásért kedvezőbb ítéletet hozzanak	4.89	4.45	0.44
közhivatalnokok valamilyen ellenszolgáltatást fogadnak el különböző engedélyek kiadásáért	4.72	2.40	2.32
közhivatalnokok ajándékot fogadnak el ügyek elintézéséért	4.05	1.90	2.15
alapítványi kuratóriumi tagok valamilyen előnyért cserébe valakit alapítványi támogatáshoz segítenek	4.10	–	–
közhivatalnokok saját családtagjukat előnyhöz juttatják másokkal szemben	4.19	–	–
a közbeszerzési pályázat meghirdetői pénzt fogadnak el a pályázóktól	4.80	–	–
tudós pénzt fogad el azért, hogy a megrendelt kutatás eredményei a megrendelő számára kedvezőek legyenek	4.16	–	–
egy cég alkalmazottja valamilyen ellenszolgáltatásért cserébe saját cégéről titkos információkhoz juttatja a konkurens céget	4.57	–	–

* Ezt és a következő kérdéseket az országos reprezentatív minta tagjainak nem tettük fel.

A válaszok alakulásából arra következtethetünk, hogy a közintézmények vezető beosztású tisztségviselői éppen a közhivatalokban dolgozók megvesztegethetőségéről vélekednek legszigorúbban, a korrupció legsúlyosabb eseteinek – egységesen – a felelős beosztásban dolgozó közhivatalnokok megvesztegetését minősítik. A szigorú megítélésben, az erkölcsi normákon kívül, vélhetően a megkérdozett vezetőket érő hátrányos következmények is szerepet játszanak, hiszen a megvesztegethető közhivatalnok nemcsak és talán nem is elsősorban önmaga, hanem az általa képviselt intézmény presztízsét rombolja. Mindennapi tapasztalataink ugyanis arra mutatnak, hogy a közvélemény a korrupt közhivatalnokot a legtöbb esetben azonosítja az általa képviselt intézménnyel, és esetleges negatív tapasztalatait sokkal inkább hajlamos strukturális problémaként, és működési jellegzetességként, mintsem egy-egy alkalmazott „magánakciójaként” kezelni.

A közigazgatási, igazságszolgáltatási és önkormányzati szférában dolgozó vezetők és a közvélemény ítéletének távolsága ugyancsak nem tanulságok nélküli. A legnagyobb távolság éppen a közhivatalnokok megvesztegetésének megítélésével kapcsolatban mutatható ki; a közvélemény meglehetősen elnéző ebben a kérdésben, ezzel szemben az érintett vezetők – értelemszerűen – igen szigorúan ítélik meg az ilyesmit; és ezen a ponton valóságos szakadék tátong a közvélemény és a utóbbi réteg ítélete között.

A közvélemény általában nem annyira szigorú a közhivatalnokokkal szemben, mint az érintett intézmények vezetői, abban viszont egyetértés van a megkérdozett vezetők és a közvélemény egésze között, hogy a korrupció legsúlyosabb esete az, amikor az igazságszolgáltatás kerekeit is lefékezi vagy letéríti a jog útjáról a korrupció; amikor egy bírót meg lehet vásárolni.

A közvélemény – saját normarendszerének keretein belül – szigorúbban ítéli meg a korrupt politikus, mint a korrupt köztisztviselőt.

Annak hátterében, hogy a közvélemény sokkal szigorúbban vélekedik azokról a korrupt közhivatalnokokról, akik privatizációs ügyeket intéznek, elsősorban az állhat, hogy az emberek a privatizációt gyakorlatilag az első perctől összekapcsolták a korrupcióval, és ezt mindennél kézzelfoghatóbbá tette számukra az ÁPV Rt. sikerdíj-botránya, amelyben végre kézzelfoghatónak és bizonyítottnak látták azt, amiről korábban hallottak, és amit esetleg saját környezetükben tapasztaltak. Arra, hogy a privatizációban érvényesülő korrupciót más, a közszférában zajló hasonló eseménynél sokkal szigorúbban ítéli meg a közvélemény, magyarázatul szolgálhat az elmúlt évek privatizációs krónikája. Amint erről korábban végzett kutatások⁹ beszámolnak, az emberek gondolkodásában a privatizáció és a korrupció rokonértelmű fogalmakká váltak; a lakosság kétharmada úgy gondolja, hogy a privatizáció a korrupció melegágya, és minden második felnőtt állampolgár arról is meg van győződve, hogy a privatizáció nemhogy segítene, inkább ront a magyar gazdaság helyzetén. Az 1996-ban kirobbant sikerdíj-botrányban minden szükséges tényező – privatizáció, tetemes összeg, politikai pártok érintettsége – együtt volt ahhoz, hogy megfelelő „koncként” szerepeljen, levezesse azoknak az indulatoknak a jelentős részét, amelyek a növekvő korrupció és a következmények elmaradása miatt az emberekben felgyülemlettek, emellett az ügy lezárásának elhúzódása elterelte a figyelmet más, hasonló eseményekről. A sikerdíj-ügy jelentőségét nem rend-

kívüli mivoltában, hanem nyilvánosságra kerülésében kereshetjük, amit mi sem bizonyít jobban, mint az, hogy kirobbanásának napjaiban – felelős vezetők szájából – többször is elhangzott, hogy az ÁPV Rt.-ben ennél sokkal magasabb összegű sikerdíjat is kifizettek már, és erre a mondatra soha senki nem tért vissza.

A fent bemutatott véleményalakulási tendenciákból levonható az az általános következtetés, hogy a közigazgatás, igazságszolgáltatás és az önkormányzatok vezető beosztású tisztségviselői általában lényegesen szigorúbban ítélik meg az egyes korrupciós esetekről, mint a közvélemény, a vezetők körében sokkal tágabb a fogalom definíciója, mint a közvélemény egészében. A véleménykülönbségek alapján kirajzolódó tendenciák arra utalnak, hogy a vezetők definíciója alapvetően a jog által kijelölt korlátok között mozgó, normatív értelmezés, ezzel szemben a társadalom egésze inkább graduális kategóriaként kezeli a korrupciót, és annál valószínűbb, hogy ide sorol egy-egy eseményt, minél szélesebb kört érint, vagy minél nagyobb botrány keletkezik belőle.

Interjúalanyainktól mind a vezetők körében, mind pedig az országos reprezentatív mintán végzett adatfelvétel során megkérdeztük, hogy véleményük szerint milyen gyakran fordulnak elő, mennyire váltak a hétköznapi élet integráns részévé az általunk említett korrupciós esetek (5. táblázat).

A táblázat adatait áttekintve gyakorlatilag arra a megállapításra juthatunk, hogy a vélemények ebben a kérdésben „megfordultak”: a magával a jelenséggel lényegesen elnézőbb a közvélemény, mint a megkérdezett vezetők, a „mindennapok emberei” sokkal inkább a mindennapok gyakorlatának látják a korrupciót, mint a közhivatalok vezetői.

Abban egyetértés van a két minta tagjai között, hogy a számlaadás elmulasztása és a hálapénz a hétköznapiak általános gyakorlatává vált a hazai közéletben, arról viszont igencsak eltér a két minta tagjainak véleménye, hogy milyen gyakran vesztegetnek meg közhivatalnokokat, közalkalmazottakat, igazságszolgáltatásban dolgozókat és közintézmények vezetőit; a felnőtt lakosság többsége inkább általános, semmint rendkívüli eseményként tartja számon állami intézmények, bankok felelős beosztásban dolgozó tisztségviselői és a közhivatalokban dolgozó ügyintézők megvesztegetését, a megkérdezett vezetők viszont csak a privát szférában zajló korrupciót tartják gyakorinak, a közintézmények gyakorlatát szerintük kevésbé vagy egyáltalán nem jellemzi a korrupció. A két minta tagjai egyetértenek abban, hogy a korrupció legkevésbé a (felső)oktatást és a bírói (igazságszolgáltatási) gyakorlatot jellemzi.

5. táblázat

A korrupció egyes eseteinek előfordulási gyakorisága a közintézmények vezetői és a lakosság egésze szerint

Kérdés: Az alábbi kártyákon különböző eseteket soroltunk fel. Arra kérem, egyenként jelölje meg, Ön szerint az ilyesmi nálunk, Magyarországon 5 – nagyon gyakran, 4 – gyakran, 3 – ritkán, 2 – nagyon ritkán, 1 – sohasem fordul elő?

	Közigazgatás vezető tisztviselői N=537	Felnőtt lakosság N=1000	Vélemények távolsága
Egy vállalkozó pénzt ad az állami alkalmazottnak, aki hozzásegíti egy nagyobb állami megrendelés elnyeréséhez	3.6	3.9	0.3
egy magánszemély pénzt ad annak a banktisztviselőnek, aki hozzásegíti egy jelentősebb kölcsönhöz	3.3	3.6	0.3
egy magánszemély pénzt fizet egy jobb állás megszerzéséért	2.4	3.2	0.8
egy vállalkozó olcsóbban végez el egy munkát, ha nem kell erről számlát adnia	4.8	4.4	0.4
a rendőr kisebb összegű bírságot szab ki, ha nem kérnek erről elismervényt	3.2	3.4	0.2
a privatizációt intéző hivatalnokok pénzt fogadnak el a pályázóktól	3.1	3.8	0.7
a közbeszerzési pályázat meghirdetői pénzt fogadnak el a pályázóktól	2.6		
egy újságíró pénzt kap, vagy más előnyhöz juttatják azért, hogy bizonyos információkat ne hozzon nyilvánosságra	2.6	3.1	0.5
politikusok előnyhöz segítik azokat, akik nekik pénzt fizetnek ezért	2.7	3.6	0.9
az orvos pénzt fogad el azért, hogy valakit leszálalékoljon	3.1	3.8	0.7
egészségügyi dolgozók pénzt fogadnak el azért, hogy egy beteg színvonalasabb ellátásában részesüljön	4.0	4.1	0.1
egy egyetemi tanár pénzt fogad el a sikeres vizsgáért	2.0	2.6	0.6
bírók valamilyen ellenszolgáltatásért kedvezőbb ítéletet hozzanak	1.6	2.6	1.0
közhivatalnokok valamilyen ellenszolgáltatást fogadnak el különböző engedélyek kiadásáért	2.8	3.5	0.7
közhivatalnokok ajándékot fogadnak el ügyek elintézéséért	3.0	3.7	0.7
alapítványi kuratóriumi tagok valamilyen előnyért cserébe valakit alapítványi támogatáshoz segítenek*	2.7	–	–
közhivatalnokok saját családtagjukat előnyhöz juttatják másokkal szemben	2.7	–	–
politikusok előnyökhöz juttatják azokat, akik pártjukat pénzzel támogatják	3.4	–	–
tudós pénzt fogad el azért, hogy a megrendelt kutatás eredményei a megrendelőszámára kedvezőek legyenek	1.9	–	–
egy cég alkalmazottja valamilyen ellenszolgáltatásért cserébe, saját cégéről titkos információkhoz juttatja a konkurens céget	2.5	–	–

* Ezt és a következő kérdéseket az országos reprezentatív minta tagjainak nem tettük fel.

A konkrét vesztegetési ügyek előfordulási gyakoriságának összehasonlítása alapján kibontakozó kép egyértelműen arról tájékoztat, hogy a közvélemény egészében az a meggyőződés él, hogy a hazai közélet csaknem minden területén meglehetősen gyakoriak a korrupciós ügyek, és gyakorlatilag a közélet egészét áthatja a korrupció, ezzel szemben a vezető beosztásban dolgozók ennél lényegesen kedvezőbb képet formálnak – vagy legalábbis kedvezőbb benyomásokról számoltak be – a jelenség magyarországi elterjedtségét illetően.

Az eredmények értelmezési keretét tovább bővítheti, ha a megkérdezett vezetők korrupcióval kapcsolatos nézeteit azzal is összevetjük, hogy miként gondolkodik ugyanezekről a kérdésekről általában az értelmiség; az a réteg, amelyhez a vizsgálat szereplői is tartoznak. Ezt az összehasonlítást indokolja egyrészt az, hogy a vizsgálatba bevont vezetők társadalmi helyzetüket tekintve az értelmiséghez tartoznak, másrészt az is, hogy a regresszió-analízis tanúsága szerint a felnőtt lakosság körében a korrupcióval kapcsolatos vélemények eltérései mögött alapvetően az iskolai végzettség különbözőségei húzódnak meg; a magasabban iskolázott rétegek tagjai rendre szigorúbban ítélik meg az egyes eseteket, ám az esetek többségében – hasonlóan a vezetői mintához – kevésbé elterjedtnek látják az egyes jelenségeket, mint a felnőtt lakosság egésze. Első megközelítésben tehát úgy tűnik, a közintézmények vezetőinek és a társadalom egészének eltérő véleményalkotása nemcsak az vizsgált vezetői réteget, hanem az értelmiség egészét is jellemzi. A következő két táblázat arra ad lehetőséget, hogy összevessük a vezetők, az értelmiség és a felnőtt lakosság egészének véleményét az egyes korrupciós esetek súlyosságáról és elterjedtségéről (6. és 7. táblázat).

A két táblázat alapján úgy tűnik, hogy az értelmiség véleménye mind a korrupciós esetek megítélését, mind pedig elterjedtségét tekintve köztes helyet foglal el a vizsgált vezető rétegnek és a társadalom egészének véleménye között, de az esetek nagyobb részében közelebb áll a lakosság ítéletalkotásához. Ez tovább erősíti azt a következtetésünket, hogy a vizsgált réteg nézőpontja olyan speciális megvilágításba helyezi a korrupciót mint társadalmi jelenséget, ami jelentősen különbözik a társadalom egészének és saját rétegének véleményétől is.

A három különböző mintán – vezetők, értelmiség, felnőtt lakosság – végzett elemzésből adódó következtetés: a korrupció megítélésében *általános önigazolási és távollétési törekvés* fejeződik ki. Az, hogy a közvélemény ma már nyilvánvalóan különbséget tesz kis és nagy korrupció között, és a kis korrupció – nem korrupció álláspontjára helyezkedik, azt jelzi, hogy az emberek mihelyt belekeverednek egy-egy ilyen hétköznapi gyakorlattá vált ügybe, azonnal is fel is oldozzák magukat ennek esetleges lelkiismereti terhei alól. Ugyanakkor nyilvánvalóan észlelhető egyfajta hárítási mechanizmus érvényesülése is; mindenki a másokra mutogat, ha a korrupcióról van szó. A közvélemény „felfelé” mutogat, a közhatalmi intézményekben és a politikai és gazdasági elitben keresi a korrupció gyökereit és melegágyát, a vezetők pedig „lefelé” mutogatva a társadalomban vélik felfedezni ugyanezeket.

6. táblázat

Egyes korrupciós esetek súlyosságának megítélése a közintézmények vezetői, az értelmiség és a teljes felnőtt lakosság körében

Kérdés: Arra kérem, hogy a kártyákon felsorolt esetek közül válogassa ki azokat, amelyeket Ön korrupciónak tart! Az eseményekről, amelyeket Ön korrupciónak tart, kérem mondja meg, hogy melyiket mennyire tartja súlyos esetnek! 5-öst adjon, ha az adott eseményt nagyon súlyos esetnek tekinti, és 1-est ha egyáltalán nem tartja súlyosnak!

	Közigazgatás vezető tisztségviselői N=537	Értel- miség N=128	Felnőtt lakosság N=980
egy vállalkozó pénzt ad az állami alkalmazottnak, aki hozzásegíti egy nagyobb állami megrendelés elnyeréséhez	4.7	3.7	3.7
egy magánszemély pénzt ad annak a bank-tisztviselőnek, aki hozzásegíti egy jelentősebb kölcsönhöz	4.6	3.7	3.6
egy magánszemély pénzt fizet egy jobb állás megszerzéséért	3.7	2.7	2.7
egy vállalkozó olcsóbban végez el egy munkát, ha nem kell erről számlát adnia	3.8	2.5	2.7
a rendőr kisebb összegű bírságot szab ki, ha nem kérnek erről elismervényt	4.5	3.7	3.7
a privatizációt intéző hivatalnokok pénzt fogadnak el a pályázóktól	4.8	4.3	4.2
egy újságíró pénzt kap, vagy más előnyhöz juttatják azért, hogy bizonyos információkat ne hozzon nyilvánosságra	4.0	3.6	3.5
politikusok előnyhöz segítik azokat, akik nekik pénzt fizetnek ezért	4.7	4.4	4.3
az orvos pénzt fogad el azért, hogy valakit leszálalékoljon	4.2	3.7	3.7
egészségügyi dolgozók pénzt fogadnak el azért, hogy egy beteg színvonalasabb ellátásában részesüljön	3.4	3.0	3.1
egy egyetemi tanár pénzt fogad el a sikeres vizsgáért	4.5	4.0	3.9
bírók valamilyen ellenszolgáltatásért kedvezőbb ítéletet hozzanak	4.9	4.6	4.5
közhivatalnokok valamilyen ellenszolgáltatást fogadnak el különböző engedélyek kiadásáért	4.7	3.8	2.4
közhivatalnokok ajándékot fogadnak el ügyek elintézéséért	4.1	2.8	1.9

7. táblázat

A korrupció egyes eseteinek előfordulási gyakorisága a közintézmények vezetői és a lakosság egésze szerint

Kérdés: Az alábbi kártyákon különböző eseteket soroltunk fel. Arra kérem, egyenként jelölje meg, Ön szerint az ilyesmi nálunk, Magyarországon 5 – nagyon gyakran, 4 – gyakran, 3 – ritkán, 2 – nagyon ritkán, 1 – sohasem fordul elő?

	Közigazgatás vezető tisztviselői N=537	Értel- miség N=128	Felnőtt lakosság N=980
egy vállalkozó pénzt ad az állami alkalmazottnak, aki hozzásegíti egy nagyobb állami megrendelés elnyeréséhez	3.6	3.9	3.9
egy magánszemély pénzt ad annak a banktisztviselőnek, aki hozzásegíti egy jelentősebb kölcsönhöz	3.3	3.6	3.6
egy magánszemély pénzt fizet egy jobb állás megszerzéséért	2.4	3.0	3.2
egy vállalkozó olcsóbban végez el egy munkát, ha nem kell erről számlát adnia	4.8	4.5	4.4
a rendőr kisebb összegű bírságot szab ki, ha nem kérik erről elismervényt	3.2	3.3	3.4
a privatizációt intéző hivatalnokok pénzt fogadnak el a pályázóktól	3.1	3.6	3.8
egy újságíró pénzt kap, vagy más előnyhöz juttatják azért, hogy bizonyos információkat ne hozzon nyilvánosságra	2.6	2.8	3.1
politikusok előnyhöz segítik azokat, akik nekik pénzt fizetnek ezért	2.7	3.4	3.6
az orvos pénzt fogad el azért, hogy valakit leszámálkoljon	3.1	3.6	3.8
egészségügyi dolgozók pénzt fogadnak el azért, hogy egy beteg színvonalasabb ellátásában részesüljön	4.0	4.0	4.1
egy egyetemi tanár pénzt fogad el a sikeres vizsgáért	2.0	2.3	2.6
bírók valamilyen ellenszolgáltatásért kedvezőbb ítéletet hozzanak	1.6	2.0	2.6
közhivatalnokok valamilyen ellenszolgáltatást fogadnak el különböző engedélyek kiadásáért	2.8	3.4	3.5
közhivatalnokok ajándékot fogadnak el ügyek elintézéséért	3.0	3.6	3.7

Jegyzetek

- ¹ A 100/96.számú kutatást az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportja végezte az OTKA támogatásával.
- ² A kutatást a Pénzügykutató Rt. Korridor Csoport megbízásából a Soros Alapítvány támogatásával végeztem.
- ³ Lásd Nagy Lajos Géza: *Mitől félnek a magyarok?*
- ⁴ Részletesebben lásd a Nyilvánosság Klub és Terestyéni Tamás Agenda setting kutatásai-ban. Jelentések könyve: Nyilvánosság Klub 1994. *Jel-Kép*, 1998, 2.
- ⁵ A kutatásokat – a helyi önkormányzatok felkérésére – Kabai Imre és Kis József, a Jelen-kutató Intézet munkatársai végezték.
- ⁶ Lásd *Magyarország Politikai Évkönyve 1995, 1996, 1997*. Közvélemény-kutatások
- ⁷ Simon János: Kifelé integráció, befelé dezintegráció. *Magyarország Politikai Évkönyve 1997*. Demokrácia Kutatások Magyar Központja Alapítvány 1998.
- ⁸ Vásárhelyi Mária: *Újságírók, sajtómunkások, napszámások*. Megjelenés előtt. MUOSZ–Új Mandátum Kiadó
- ⁹ A kutatást az MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoportja végezte 1996-ban.

